

«Учитель - головна продуктивна сила суспільства» І.А. Зязюн.

В даний час проблема викладання іноземної мови в школі є актуальною. Традиційно вважається, що успіх педагогічної діяльності залежить від знання педагогіки, свого предмета, від володіння його методикою. Психологи ж в останні десятиліття довели, що частина успіху залежить від уміння вчителя створювати в класі атмосферу взаєморозуміння, довіри, що сприяє контактам, розвитку, творчого спілкування. Вчителі працюють, покладаючись в основному на інтуїцію, довіряючи своєму педагогічному дару. Але навіть найталановитіші іноді відчувають безпорадність і засуджують себе. Не завжди взаємини зі школярами приносять радість. Багато психологів бачать причину тому в авторитарності, що має місце в нашому суспільстві і, як наслідок, у школі. Спроби ж відмовитися від «командного» виховання і навчання обертаються анархією, хаосом. Таке протиріччя посилює роз'єднаність, тривогу. У результаті дорослі і діти не можуть знайти спільної мови. Професійна діяльність вчителя визначається специфікою його професійно-предметних, особистісних (індивідуально-психологічних) та комунікативних (інтерактивних) якостей.

Професійні діяльності вчителя будь-якого предмета властиві такі функції:

розвиваюча;

виховна;

комунікативна;

гностична;

конструктивно-плануюча;

організаторська.

Разом з тим кожен вчитель-предметник має особливу специфіку своєї професійної діяльності. Так, вчитель іноземної мови повинен мати високий рівень знань з іноземної мови, володіти лінгвокраїнознавчою та соціокультурною інформацією, методикою викладання іноземної мови та новими розробками в даній сфері. Що стосується знань з методики викладання іноземної мови, студента як майбутнього викладача необхідно не тільки навчити, як навчають фонетиці, лексиці, граматиці, видам мовної діяльності іноземною мовою, але також сформувати у нього систему методичних понять, категорій, показати їх взаємозв'язок і взаємообумовленість.

У наш же час все більш актуально стає орієнтація на розвиток індивідуальних здібностей кожного учня, на виховання інтелігентних, думаючих особистостей, схильних до самоосвіти. Стартовим майданчиком для цього може послужити адекватна організація процесу навчання, а саме - взаємодія вчителя з учнями як з рівними партнерами, особистостями, колективом особистостей. Коли вчитель діє на учня не як на об'єкт - не вирішує замість учня

завдання, який потім лише повторює рішення, а вони разом вирішують її, до того ж вчитель лише допомагає, - досягається продуктивна взаємодія.

Але успішність навчання (і особливо, навчання іноземної мови) залежить не тільки від спільної узгодженої діяльності вчителя та учнів. Важливу роль відіграє також взаємодія учнів один з одним. Однак спільна навчальна робота дітей на уроці, передбачає звернення учнів один до одного, обмін думками, тому дійсно співпраця зустрічається рідко. Діти працюють поруч, але не разом. Але саме взаємодія їх особистостей, а також особистості вчителя, допомагає скластися між ними порозумінню, що є психологічною основою співпраці на уроці.

Лише в умовах спільної творчої діяльності вчителя та учнів, що має для кожного з них особистісний сенс, тобто в умовах особистісного взаємодії, між ними складаються відносини партнерства, які проявляються у взаємозв'язку і взаємовпливі вчителя та учнів.

Так, на кожному уроці дії вчителя та учнів мають бути адекватними меті навчання іноземній мові у середній школі. Не зовсім методично виправданими форми організації уроку, коли щоразу (або у переважній більшості) він розпочинається з фонетичної зарядки (на початковому етапі), або з мовленнєвої зарядки на подальших етапах вивчення мови. Ці види діяльності будуть ефективними на уроці, якщо вони виконують комунікативну функцію і, логічно, як компонент доповнюють усю структуру уроку. На початковому етапі вивчення мови (особливо у перший рік навчання) одне з пріоритетних завдань - сформувати в учнів фонетичні навички, використання відповідних видів діяльності є цілком виправданим, проте вони не обов'язково мають проводитися лише на початковому уроці і не бути автономними у його структурі.

Сенс педагогічної професії виявляється в діяльності, яку здійснюють її представники і яка називається педагогічною. Вона представляє особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку та підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Весь процес навчання іноземній мові - це процес, пов'язаний із навчанням як вимові, так і мовлення, і протягом цього процесу постійно має місце як фонетична, так і мовленнєва зарядка під педагогічно доцільним керівництвом учителя. То ж чи доцільно штучно виокремлювати ці види діяльності, надаючи їм статусу окремого автономного компоненту уроку? Усі компоненти уроку повинні бути взаємопов'язані і проводитись у контексті комунікативної діяльності. Для того, щоб дії, які виконують учні на уроці, не сприймалися ними як формальна процедура, вони мають бути вмотивованими, а дії вчителя мають забезпечувати ситуативну обумовленість і комунікативну цінність усіх висловлювань учнів. А відтак, учні повинні знати, у яких ситуаціях реального іншомовного спілкування їм знадобиться той чи інший вид діяльності, що

засвоюється на уроці. Лише за таких умов організація навчання іноземній мові у школі сприймається не як формальний процес, а як продуктивна і цілеспрямована діяльність з метою оволодіння важливим засобом міжкультурного спілкування, а підручник відіграє роль ефективного механізму реалізації такої діяльності.

Основними характеристиками педагогічної діяльності вчителя та показниками його професійного росту можна назвати: педагогічну вправність і педагогічну майстерність. Під педагогічною вправністю слід розуміти такий рівень професіоналізму вчителя, який включає в себе докладне знання ним свого навчального предмета, добре володіння психолого-педагогічною теорією й системою навчально-виховних умінь і навичок, а також досить розвинені професійно-особистісні властивості і якості, що у своїй сукупності дозволяють досить кваліфіковано здійснювати навчання і виховання учнів.

Педагогічна вправність - це основа професіоналізму вчителя, без якої неможливо працювати в школі. Наступною сходинкою професійного зростання є педагогічна майстерність.

Педагогічна майстерність як якісна характеристика навчально-виховної діяльності вчителя є не що інше, як доведена ним до високого ступеня досконалості навчальна і виховна вправність, яка проявляється в особливій отшліфованості методів і прийомів застосування психолого-педагогічної теорії на практиці, завдяки чому забезпечується висока ефективність навчально-виховного процесу.

Хотілося б сказати ще про педагогічну творчість. Адже вчитель - це не тільки педагог, це ще й актор, художник, скульптор і т.д. Кожен урок для нього - це спектакль, де він і головний герой, і постановник, і режисер. Від його вміння, знань, навичок і звичайно ж творчості залежить як пройде урок, як учні засвоять матеріал, з яким настроєм придуть на наступний урок.

Педагогічна творчість характеризується внесенням у навчально-виховну діяльність тих чи інших методичних модифікацій, раціоналізацією прийомів і методів навчання та вихованням без будь-якої ломки педагогічного процесу.

Вищим рівнем професійної діяльності вчителя є педагогічне новаторство. Воно органічно включає в себе внесення і реалізацію нових, прогресивних ідей, принципів і прийомів в процесі навчання і виховання і значно змінює і підвищує їх якість.

Учитель - не лише професія, суть якої транслювати знання, а висока місія створення особистості, ствердження людини в людині. У зв'язку з цим мета педагогічної освіти може бути представлена як безперервний загальний та професійний розвиток вчителя нового типу, що характеризують:

- висока громадянська відповідальність і соціальна активність;
- любов до дітей, потреба і здатність віддати їм своє серце;

справжня інтелігентність, духовна культура, бажання і вміння працювати разом з іншими;

високий професіоналізм, інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень;

потреба в постійній самоосвіті і готовність до нього; фізичне і психічне здоров'я, професійна працездатність.

У діяльності вчителя ідейна переконаність визначає всі інші властивості і характеристики особистості, які виражають його соціально-моральну спрямованість. Зокрема, соціальні потреби, моральні та ціннісні орієнтації, почуття громадського обов'язку та громадянської відповідальності. Ідейна переконаність лежить в основі соціальної активності вчителя. Саме тому вона по праву вважається найбільш глибокою фундаментальною характеристикою особистості вчителя.

Учитель-громадянин вірний своєму народу, близький до нього. Він не замикається у вузькому колі своїх особистих турбот, його життя безперервно пов'язане з життям міста, де він живе і працює. У структурі особистості вчителя особлива роль належить професійно-педагогічній спрямованості. Вона є тим каркасом, навколо якого компонуються основні професійно значущі властивості особистості педагога.

Професійна спрямованість особистості вчителя включає інтерес до професії вчителя, педагогічне покликання, професійно-педагогічні наміри і схильності. Основою педагогічної спрямованості є інтерес до професії вчителя, який знаходить своє вираження в позитивному емоційному ставленні до дітей, до батьків, педагогічній діяльності в цілому і до конкретних її видів, у прагненні до оволодіння педагогічними знаннями й уміннями. Педагогічне покликання, на відміну від педагогічного інтересу, який може бути і споглядальним, означає схильність, що виростає з усвідомлення здатності до педагогічної справи.

Наявність або відсутність покликання може виявитися лише при включенні майбутнього вчителя в навчальну або реальну професійно орієнтовану діяльність, бо професійна призначеність людини не обумовлена прямо і однозначно своєрідністю його природних особливостей. Між тим суб'єктивне переживання покликання до обраної діяльності може виявитися досить значущим чинником розвитку особистості: викликати захопленість діяльністю, переконаність у своїй придатності до неї.

Таким чином, педагогічне покликання формується в процесі накопичення вчителем теоретичного і практичного педагогічного досвіду і самооцінки своїх педагогічних здібностей..

Основу педагогічного покликання складає любов до дітей. Ця основна якість є передумовою самовдосконалення, цілеспрямованого саморозвитку багатьох професійно значущих якостей, що характеризують професійно-педагогічну спрямованість вчителя.

Серед таких якостей - педагогічний обов'язок і відповідальність. Керуючись почуттям педагогічного боргу, вчитель завжди поспішає надати допомогу дітям і дорослим, всім, хто її потребує, в межах своїх прав та компетенції; він вимогливий до себе, неухильно дотримується своєрідного кодексу педагогічної моралі. Вищим проявом педагогічного боргу є самовідданість вчителя. Саме в ній знаходить вираз його мотиваційно-ціннісне ставлення до праці. Учитель, який має цю рису, працює, не рахуючись з часом, часом навіть із станом здоров'я. Яскравим прикладом професійної самовідданості є життя і діяльність А.С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. Винятковий приклад самовідданості та самопожертви - життя і подвиг Януша Корчака, відомого польського лікаря і педагога, який не звернув уваги на пропозиції фашистів залишитися в живих і зробив крок у піч крематорію разом зі своїми вихованцями. Взаємини вчителя з колегами, батьками і дітьми, засновані на усвідомленні професійного обов'язку і відчутті відповідальності, становлять сутність педагогічного такту, який є одночасно і відчуттям міри, і свідомим дозуванням дій, і здатністю проконтролювати його і, якщо це необхідно, зрівноважити один засіб іншим. Тактика поведінки вчителя в будь-якому випадку полягає в тому, щоб, передбачаючи його наслідки, вибрати відповідний стиль і тон, час і місце педагогічної дії, а також провести своєчасну їх коректування.

Педагогічний такт багато в чому залежить від особистих якостей педагога, його світогляду, культури, волі, громадянської позиції та професійної майстерності. Він є тією основою, на якій виростають відносини довіри між вчителями та учнями. Особливо виразно педагогічний такт проявляється в контрольно-оціночній діяльності педагога, де вкрай важливі особлива уважність і справедливість.

Педагогічна справедливість представляє собою своєрідне мірило об'єктивності вчителя, рівня його моральної вихованості. В. О. Сухомлинський писав: "Справедливість - це основа довіри дитини до вихователя. Але немає якоїсь абстрактної справедливості - поза індивідуальністю, поза особистих інтересів, пристрастей, поривів. Щоб стати справедливим, треба до тонкощів знати духовний світ кожної дитини" ' .

Якості особистості, що характеризують професійно-педагогічну спрямованість педагога, є передумовою і концентрованим виразом його авторитетності. Якщо в рамках інших професій звично звучать висловлювання "науковий авторитет", "визнаний авторитет у своїй галузі" тощо, то у вчителя може бути єдиний і неподільний авторитет особистості.

Основу пізнавальної спрямованості особистості складають духовні потреби та інтереси. Одним з проявів духовних сил і культурних потреб особистості є потреба в знаннях. Безперервність педагогічного самоосвіти - необхідна умова професійного становлення та вдосконалення.

Один з головних чинників пізнавального інтересу - любов до предмета, що Л. М. Толстой відзначав, що якщо "хочеш наукою виховати учня, люби свою науку і знай її, і учні полюблять тебе, а ти виховаєш їх; але якщо ти сам не любиш її, то скільки б не змушував учити, наука не справить виховного впливу". Цю думку розвивав і В. О. Сухомлинський. Він вважав, що "майстер педагогічної справи настільки добре знає абетку своєї науки, що на уроці, в ході вивчення матеріалу, в центрі його уваги не сам зміст того, що вивчається, а учні, їх розумова праця, їхнє мислення, труднощі їх розумової праці".

Сучасний вчитель повинен добре орієнтуватися в різних галузях науки, основи якої він викладає, знати її можливості для вирішення соціально-економічних, виробничих і культурних завдань. Але цього мало - він повинен бути постійно в курсі нових досліджень, відкриттів і гіпотез, бачити близькі й далекі перспективи науки, що він викладає.

Урок іноземної мови має свою специфіку, яку вчитель іноземної мови не може не враховувати. В даний час глобальною метою оволодіння іноземною мовою вважається прилучення до іншої культури та участь у діалозі культур. Ця мета досягається шляхом формування здатності до міжкультурної комунікації. Саме викладання, організоване на основі завдань комунікативного характеру, навчання іншомовної комунікації, використовуючи всі необхідні для цього завдання та прийоми, є відмінною рисою уроку іноземної мови. Вчитель має адаптувати свою мовленнєву діяльність іноземною мовою до можливостей розуміння її учнями різних рівнів навченості, передбачаючи поступове розширення кола цих можливостей, скеровувати процес оволодіння учнями іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації, забезпечувати їх раціональними видами діяльності, що сприяють формуванню відповідних умінь.

Отже, професійно важливими для вчителя іноземної мови є вміння педагогічно, психологічно і методично доцільно організувати свою професійну діяльність, спрямовану на формування в учнів навичок міжкультурного спілкування іноземною мовою. Ці вміння умовно можна диференціювати на чотири групи:

1) уміння пізнавати особливості особистості учня, враховувати їх у процесі навчання і співвідносити з умовами, у яких відбувається оволодіння іноземною мовою;

2) уміння, пов'язані з плануванням мовленнєвого спілкування у навчальних умовах, що передбачає здатність учителя раціонально використовувати на уроці не тільки підручник як основний засіб навчання, але й інші засоби, які сприяють ефективній організації навчального спілкування, активно впроваджувати творчі, інтерактивні види діяльності, що активізують процес навчання;

3) уміння виконувати обсяг спланованої діяльності у навчальному процесі, чому сприяє не тільки раціонально розподілений час уроку, але й створений учителем відповідний

психологічний клімат, який дозволяє учням розкривати свої індивідуальні можливості, розвивати власну емоційну сферу, творчість, когнітивні здібності, уміння соціально взаємодіяти з іншими у процесі навчання;

4) уміння критично оцінювати та аналізувати результати власної педагогічної діяльності, робити відповідні висновки та знаходити шляхи і способи її вдосконалення.

Відомо, що процес навчання іноземній мові, як, зазвичай, й інших предметів, передбачає взаємну діяльність учителя й учнів, а також учнів між собою. Уміння вчителя раціонально організувати педагогічне спілкування з учнями значною мірою визначає ефективність навчального процесу.

Іншомовна комунікація базується на теорії мовленнєвої діяльності. Комунікативне навчання іноземної мови носить діяльнісний характер, оскільки мовне спілкування здійснюється за допомогою "мовної діяльності", яка, у свою чергу, служить для вирішення завдань продуктивної людської діяльності в умовах "соціального взаємодії" спілкуються людей. Учасники спілкування намагаються вирішити реальні та уявні завдання спільної діяльності за допомогою іноземної мови.

Діяльнісна сутність комунікативно-орієнтованого навчання іноземної мови реалізується в умовах гуманістичного підходу до навчання. При такому підході створюються позитивні умови для активного і вільного розвитку особистості в діяльності. У загальному вигляді, ці умови зводяться до наступного:

учні отримують можливість вільного вираження своїх думок і почуттів у процесі спілкування;

кожен учасник спілкування залишається у фокусі уваги інших;

учасники спілкування відчують себе в безпеці від критики, переслідування за помилки і покарання.

При гуманістичному підході до навчання зникають характерні для процесу пізнавальні бар'єри, що знижують мотивацію учнів, спонукають їх до дратівливості.

Гуманістичний підхід передбачає навчання, центроване на учня. Це означає, що навчання, а точніше, взаємодіючі між собою учні є центром пізнавальної активності на уроці.

Підводячи підсумки вищесказаного, необхідно підкреслити важливість взаємодії і співробітництва учнів, а також мовного завдання для організації комунікативного засвоєння мови. Комунікативне навчання включає формування комунікативної концепції, тобто внутрішньої готовності і здатності до мовного спілкування, орієнтує учнів на "входження" в інший культурний простір. Для такого навчання характерні, насамперед, нетрадиційні форми проведення занять.

Зміст, організація та проведення уроку іноземної мови визначають силу впливу на учнів навчально-виховного процесу.

Для підвищення дієвості уроку іноземної мови в сучасних умовах є багато можливостей.

До перших з них можна віднести навчання школярів прийомів навчання, способів пізнання іноземної мови, настільки необхідне для раціональної самостійної роботи учнів з оволодіння ім. Оволодіння будь-яким предметом взагалі, а іноземною мовою - в більшій мірі, можливо лише за умови активної діяльності кожного учня, залучення їх до самої мовної діяльності.

Відсутність у школярів природної потреби і необхідності користуватися іноземною мовою в комунікативних цілях створює великі труднощі, як для вчителя, так і для них самих. Потреба може виникнути тільки за умови такої організації навчальної діяльності учнів, яка здатна викликати високу мотивацію, що забезпечує не тільки їх активність на уроці, але й зберігає свою силу і в позаурочний час. Інтерес до предмета, бажання оволодіти ним залежать більшою мірою від того, яка технологія навчання використовується, як вчить учитель, і як навчаються у нього школярі.

Ретельна підготовка до уроку іноземної мови - це інша можливість підвищити його дієвість.

Оволодіння мовою здійснюється, насамперед, на уроці. Сучасний урок іноземної мови - це складне утворення. Підготовка і проведення його вимагають від вчителя великої затрати творчих сил.

По-перше, на уроці вирішуються багатопланові завдання. На кожному уроці учні неодмінно повинні отримати "надбавку" до практичного володіння вивчаються мовою. Вона може виразитися в кращому розумінні мови на слух за рахунок засвоєння нових слів, нової граматичної форми, структури; у придбанні знань про культуру країни мови, що вивчається в галузі літератури, музики, історії, тобто учні занурюються в національну культуру і національну психологію країни мови, що вивчається.

Матеріал уроку і засоби для його активізації слід використовувати у виховних цілях. Учитель вирішує, що конкретно слід виховувати у школярів на даному уроці, використовуючи прийоми і методи для їхнього емоційного та інтелектуального розвитку.

По-друге, на уроці використовуються різні організаційні форми роботи: групові, парні, індивідуальні. Щоб залучити всіх і кожного, потрібно розвивати і вдосконалювати свої організаторські здібності для підготовки свого роду сценарію уроку.

По-третє, урок повинен бути забезпечений засобами навчання, відповідними важливості справи.

По-четверте, використання учителем на уроці компонентів НМК та інших засобів має бути доведено до ступеня вільного маніпулювання ними. Це можливо тільки за умови, якщо вчитель регулярно використовує їх і тримає постійно в робочому стані.

По-п'яте, важливим фактором є створення позитивної мотивації до вивчення іноземної мови при глибокому знанні вчителем особистості кожного школяра. Це досягається використанням прийомів, які викликають особисту зацікавленість у дітей у виконанні завдань. До них відносяться: мовні завдання, проблемні завдання.

Таким чином, урок як складне утворення грає вирішальну роль в оволодінні учнями іноземною мовою. Урок іноземної мови вимагає особливо ретельної підготовки. На ньому формуються і розвиваються мовленнєві навички та вміння.

Глибоке розуміння вчителем того, що від нього чекають діти, слід розглядати як ще одну можливість підвищення дієвості уроку іноземної мови.

В очах школярів вчитель - передусім носій іноземної мови. Отже, перше, що від учителя очікують учні, - це добре практичне володіння мовою, що викладається.

Учень сприймає вчителя іноземної мови як філологічно освічену людину, знайому з іншомовною культурою, цікавого співрозмовника на рідній мові. Вчитель "представляє" школярам культуру народів країн мови, що вивчається, знайомить їх з традиціями, пам'ятками культури, видатними діячами, письменниками, художниками і т. д.

Учитель виховує і розвиває учнів. Він надихає школярів на вивчення іноземної мови, організовує процес оволодіння ним, вчитель створює атмосферу іноземної мови, умови для оволодіння нею, забезпечуючи відчутне просування школярів вперед.

Мовна освіта - це запорука оволодіння культурою країни досліджуваної мови. Вивчення іноземної мови дозволяє учням: 1) ознайомитися з іншою соціальною культурою, іншими видами державного устрою, життям і побутом однолітків; 2) розуміти, а не оцінювати схожість і відмінність інших культур, особливості менталітету, стилю життя та системи моральних цінностей інших народів. У зв'язку з цим у методичній науці з'явилася думка внести певну зміну у зміст навчання іноземної мови. У центрі отримання іншомовної освіти повинна стати «іншомовна культура».

Іноземна мова стає, таким чином, невід'ємним компонентом культури, її акумулятором, носієм і виразником. Іноземна мова містить у своїх словах і граматичних формах не тільки знання про систему мови, про правила користування елементами цієї системи, а й фонові знання. Відомості про культуру іншого народу можна зустріти і в назвах предметів і явищ традиційної і нового побуту, в поняттях, що відображають явища суспільного характеру. Елементи культури містяться, крім того, у невербальних засобах спілкування. У зв'язку з цим перед вчителем іноземної мови постає завдання щодо формування вторинної мовної

особистості, здатної бути ефективним учасником міжкультурної комунікації. Для того, щоб діалог культур відбувся, необхідно розвивати в учнів готовність користуватися іноземною мовою як засобом спілкування, а також розвивати їх інтелект, творче мислення, бажання вчитися.

Дані обставини визначають вимоги, які пред'являються до вчителя іноземної мови як до організатора міжкультурного спілкування на уроці. Перш за все, він повинен володіти професійною компетенцією, показником якої є професійна майстерність вчителя.

Вчитель іноземної мови повинен добре уявляти собі світ іноземної мови та іноземної культури. Цей світ включає в себе знання про зв'язки іноземної мови та особистості, іноземної мови та суспільства, взаєморозуміння іншого народу в міжкультурному діалозі.

Методична майстерність вчителя як раз в і тому полягає, щоб втягнути в діалог двох культур особистість школяра. Учитель повинен залучити до міжкультурне спілкування всі сторони життя і діяльності учня, його досвід, світогляд, інтереси (навчальні та не навчальні), схильності і його почуття. Будь-який урок іноземної мови - це творча діяльність, взаємодія рівних партнерів спілкування (вчителя та учнів, учнів один з одним). Кожен учень повинен бути завжди впевненим у тому, що його слухають, намагаються зрозуміти, правильно оцінюють те, що він говорить і робить. Думка учня, як і думка вчителя, поважається взаємно. Учень має можливість вільно висловити свою думку. А вчитель зі свого боку не нав'язує йому власної думки.

На уроках іноземної мови повинна панувати атмосфера сприятливого психологічного клімату, атмосфера демократичних відносин. Доброзичливий психологічний мікроклімат повинен виключати всяку дратівливість і глузування з приводу помилок, зроблених учнем.

Уроки іноземної мови - це завжди уроки спілкування. Учні засвоюють техніку спілкування, опановують мовний етикет, стратегію і тактику діалогічного і групового спілкування, вчаться вирішувати різні комунікативні завдання. Вчитель і учень повинні стати рівноправними мовними партнерами. Іншомовне спілкування буде доставляти радість учням, якщо вони відчують, що грають важливу самостійну роль на уроці.

Опановуючи нові засоби спілкування, учні відкривають для себе культурні цінності нової країни, а потім отримують і безпосередній доступ до них. Кожна порція нового матеріалу подається як факт культури іншого народу. Новизна самого факту культури, спосіб його подачі, відповідна технологія роботи над ним сприяють підвищенню пізнавального, розвиваючого і виховного потенціалу уроку іноземної мови.

Процес оволодіння іншомовною культурою сприяє задоволенню різноманітних інтересів особистості школярів. Одночасно відбувається розвиток мислення, культури розумової праці.

Розвиток мислення здійснюється головним чином за рахунок рішення постійного ускладнення мовленнєвих завдань різного рівня, які відображають зміст процесу спілкування.

Оволодіння культурними цінностями іншого народу в процесі вивчення іноземної мови вносить помітний внесок і в саму культуру розумової праці. У школярів розвиваються вміння користуватися словниками, довідниками, пам'ятками щодо раціонального виконання навчальних завдань.

Таким чином, одночасний процес оволодіння іноземною мовою і фактами іншомовної культури являє собою особливий вид інтелектуальної праці. Ця праця систематична і наполеглива. Процес вивчення іноземної мови тісно взаємодіє з усіма сферами життєдіяльності суспільства (економічною, політичною, соціальною, духовною).

Іноземна мова виступає не тільки як засіб пізнання, збереження національної культури, спілкування, розвитку та виховання особистості, але і в якості важливого засобу міжнаціонального, міждержавного і міжнародного спілкування. «Іноземна мова, - як вказує Є. І. Пассов, - робить людину двічі людиною».

Високі вимоги пред'являються до вчителя іноземної мови як до організатора міжкультурного спілкування. Вчитель іноземної мови повинен уміти користуватися ним як засобом спілкування, повинен вміти створювати ситуації мовного спілкування в навчальному процесі.

Особливі вимоги пред'являються до рівня його мовної підготовки. Рівень мовної підготовки повинен дозволяти вчителю моделювати навчальну іншомовну мовну середу, проводити уроки на мові, що вивчається. Мова вчителя повинна бути автентичною, нормативною, виразною і служити зразком для учнів.

Крім того, вчитель повинен вміти адаптувати свій іншомовний мовний досвід до рівня мовних можливостей і загального розвитку учнів. Він повинен володіти певним набором висловів класного вжитку, які допоможуть йому правильно будувати процес взаємодії з дітьми на уроці.

Для природної комунікації іноземною мовою дуже важливо встановити і правильний темп мови. Існуюча думка, що учні краще розуміють уповільнений темп мови, глибоко помилкова. Такий темп мови порушує ритміко-інтонаційний малюнок фрази і тим самим ускладнює сприйняття і осмислення іншомовного матеріалу. Темп мови повинен відповідати темпераменту вчителя і бути нормальним. Нормальним вважається такий темп мови, який не здається дивним для носія мови. При нормальному темпі мови вдається досягти не тільки розуміння без перекладу, але і заощадити певну кількість часу. Нормальний темп мовлення сприяє кращій концентрації уваги учнів, хорошою дисципліною. Він спонукає учнів напружено стежити за вчителем, за його мовними і немовними діями.

Щоб створити атмосферу справжнього спілкування на уроці, вчитель повинен сам вміти спілкуватися: говорити природно, а не механічно (завчено), звертати увагу на реакцію співрозмовника. Учитель не повинен читати свої репліки за планом уроку. Йому потрібно вміти враховувати інтереси співрозмовника, бути щирим: формалізм, байдужість вбиває дух спілкування.

Під час спілкування вчитель повинен вміло використовувати і невербальні засоби спілкування (жести, міміку), що роблять його мову більш емоційною і експресивною. Він повинен вміти правильно пересуватися класом, стояти біля дошки, сидіти за робочим столом. Це пов'язано з тим, що від пози співрозмовника багато в чому залежить мовна налаштованість партнера.

Проте спілкування - це процес, який визначається двостороннім характером. Якими б вміннями спілкування не володів вчитель, він не зможе домогтися мовного партнерства, якщо учні не будуть навчені хоча б елементарних правил спілкування на уроці.

Учитель повинен одночасно керувати процесом засвоєння учнями мови як засобом міжкультурної комунікації. У той же час для нього важливо управляти і процесом спілкування на уроці цією мовою. А для цього йому необхідно вміти передавати свої знання, навички та вміння школярам, організовувати навчальний процес.

Негативне ставлення до іноземної мови в учнів викликає багаторазове повторення мовних зразків без комунікативної задачі. У цьому випадку процес вивчення мови і культури народу - носія цієї мови сприймається учнями, як формальна процедура.

На уроці і після нього вчитель аналізує діяльність свою і учнів, вносить відповідні корективи в навчальний процес. Таким чином, сучасний вчитель іноземної мови повинен володіти не тільки наукою навчання і виховання учнів, а й мистецтвом спілкування з ними. Він повинен бути справедливим до них. Здатність вчителя організовувати педагогічне спілкування з учнями визначає багато в чому ефективність навчального процесу з іноземної мови. Урок іноземної мови слід розглядати як складний акт спілкування. На кожному етапі уроку дії вчителя і учнів мають бути узгоджені. Учні повинні осознати потреба у придбанні іншомовних знань, навичок і вмінь. Якщо дії вчителя на самому початку уроку будуть спрямовані на вираження радості від зустрічі з учнями, від майбутнього спілкування з ними, то вони будуть мотивувати і стимулювати всю подальшу мовленнєву діяльність учнів.

До істотних втрат в оволодінні іноземною мовою, може призвести і недооцінка взаєморозуміння між учителем і учнями. Відомо, що міжособистісні відносини можуть гальмувати нормальну взаємодію або, навпаки, сприяти їй.

Так, В. А. Кан-Калик виділяє наступні стилі педагогічного спілкування вчителя та учнів:
а) спілкування на основі захопленості спільною творчою діяльністю, б) спілкування на основі

дружби; в) спілкування-дистанція; г) спілкування - залякування; д) спілкування - загравання. Лише в умовах спільної творчої діяльності між вчителем і учнями складаються відносини партнерства. Для мови вчителя характерні прохання, поради, схвалення. Основною формою навчальної діяльності є живе спілкування вчителя з учнями. Завдяки доброзичливим міжособистісним відносинам учень не відчуває страху зробити мовну помилку, відчуває себе розкуто і вільно, наслідком чого є підвищення рівня мотивації вивчення іноземної мови.

Прийняття того чи іншого стилю спілкування не може не позначитися на характері змісту та організації уроку іноземної мови. Вступаючи у відносини співпраці, вчитель орієнтується на особистість учня і перспективи її розвитку. Цьому сприяють спільне оформлення газет, колажів, робота над міні-і максі проектами. Цим цілям відповідають і методи навчання, що створюють атмосферу релаксації, активізують мовленнєву та мозкову діяльність учнів і стимулюють їх самостійність і творчість. Лише за цих умов і за умови доброго володіння вищеназваними знаннями та вміннями, що складають професійну компетенцію вчителя іноземної мови, вчитель середньої школи зможе реалізувати сучасну освітню та мовну політику в галузі навчання іноземним мовам.

Передача майбутньому вчителю професійної культури включає в себе чотири компоненти:

- знання про сфери додатка діяльності;
- досвід здійснення відомих способів діяльності;
- вміння підійти творчо до вирішення нового професійного завдання;
- досвід емоційного ставлення до професійної діяльності, переломлений через систему цінностей особистості.

Ці чотири компоненти і мають становити зміст професійної культури вчителя.

Система професійної підготовки вчителя повинна бути професійно спрямована, тобто вчитель повинен бути саме вчителем іноземних мов, а не фахівцем з іноземних мов.

Основою, системоутворюючим фактором професійної підготовки вчителя є його методична майстерність, заснована на педагогічних та психологічних знаннях і вміннях і підкріплена іншими дисциплінами, що мають обов'язково професійну спрямованість. Вчителю мало «знати», він повинен вміти ці знання передавати.

Основу діяльності вчителя складають вісім видів умінь:

- проектувальні (уміння спланувати будь-який вид роботи);
- адаптаційні (уміння застосувати свій план у конкретних навчальних умовах);
- організаційні (вміння організувати будь-який вид роботи);
- мотиваційні (вміння мотивувати учнів до навчальної діяльності);
- комунікативні (вміння спілкуватися на уроці і поза ним);

вміння контролю і самоконтролю;
пізнавальні (уміння вести дослідницьку діяльність);
допоміжні (вміння співати, грати на якомусь інструменті, малювати і т.п.).

Саме ці вміння в сукупності і складають основу професійної культури. Процес навчання в значній мірі є моделювання вчительської діяльності в навчальних завданнях, моделювання з метою розвитку зазначених умінь.

Система професійної підготовки повинна бути спрямована на формування особистості вчителя. Тільки особистість здатна формувати особистість.

Особистісний підхід визначає гуманізацію відносин. У всіх великих педагогів взаємини з вихованцями будувалися не на рівні «вчитель-учень», а на рівні «особистість-особистість».

Є.І. Пасів в 90-х роках, аналізуючи проблему розвитку підготовки вчителя іноземної мови в умовах міжкультурної взаємодії, відзначає, що доцільно здійснювати підготовку вчителя «іншомовної культури», тим самим замінивши поняття «вчитель іноземної мови». При цьому він і ряд інших авторів, у тому числі і І.Я. Лернер вважають, що «головна мета навчання і виховання полягає у передачі молодому поколінню накопиченої людської культури».

В якості цілей міжкультурного виховання ряд авторів називають: здатність до сприйняття відмінностей культур і різноманіття культур, здатність до критики культур і розвиток нових життєвих можливостей та допомогу при розбіжності з конфліктами які існують на основі ієрархічної відносини культурних груп один з одним в полікультурному суспільстві.

Концепція міжкультурного виховання виникла з педагогічної практики. Вона конкретизується в мовному, соціальному і змістовному навчанні.

Тож, до найважливіших якостей педагога відносяться його вміння організувати взаємодію з дітьми, встановлювати з ними необхідні зв'язки і відносини, керувати їх діяльністю.

Вчителю необхідно постійно вчитися, вчитися один у одного. І кращим побудником для цього має стати взаємообмін професійним досвідом, взаємонавчання, взаємовдосконалення своєї виховної та викладацької діяльності.

Нескінченно прав В.А. Сухомлинський стверджуючи, що "стає майстром педагогічної праці швидше за все той, хто відчув у собі дослідника". Слід зазначити, що досягнення високого класу майстерності і його демонстрація з метою передачі і творчого відтворення не є одне і те ж.

Професійно значимі вміння вчителя іноземної мови можна умовно розділити на чотири групи:

1. Уміння пізнавати особливості особистості учня, які формуються і розвиваються на основі процесу самопізнання.

Учитель повинен проаналізувати свій досвід вивчення іноземної мови, співвіднести його з сучасною теорією і практикою навчання предмета і отримані дані спроектувати на конкретну навчальну ситуацію.

2. Вміння, пов'язані з плануванням мовного спілкування в навчальному процесі.

Учитель повинен уміти на основі аналізу підбирати навчально-наочні матеріали, найбільш адекватні цілям і умов навчання.

3. Вміння, пов'язані з реалізацією спланованих професійних дій та оцінкою їх результатів. Учитель організовує учнів на виконання запланованих видів роботи на уроці і залучає всіх учнів до спілкування. У ході навчального процесу він спостерігає за розвитком творчих, когнітивних і мовних здібностей дитини, умінь соціально взаємодіяти з іншими учнями.

4. Уміння аналізувати результати іншомовного спілкування, організованого на уроці.

Які ж особливості, пов'язані з професійною діяльністю, повинні бути притаманні зовнішньої і внутрішньої культури вчителя іноземної мови? Відповідаючи на це питання, необхідно перш за все вказати на наступне.

1. Викладач цього предмета повинен бути знавцем не тільки в галузі методики викладання іноземної мови, але і в області культури однієї або кількох зарубіжних країн, народи яких говорять на тій чи іншій мові, досліджуваній учнями.

2. Учитель цього предмета повинен у навчальному процесі виконувати функцію носія не лише вітчизняної, але й зарубіжної культури, показувати учням різні аспекти культури інших країн, сприяти їх осмисленню й долучитися до цінних сторонам цієї культури.

3. Будучи носієм культури країни мови, що вивчається, вчитель цього предмета повинен, зокрема, володіти прийнятими у країні нормами поведінки, тобто він повинен не тільки знати іноземну мову, але й володіти культурою мови на цій мові, що виражається в культурі мовної поведінки, в багатстві, точності і виразності мовлення, у дотриманні мовного етикету.

Однією з найважливіших вимог згідно з методичним листом Міністерства освіти і науки „Провивчення іноземних мов” є „використання автентичних матеріалів (текстів, ілюстрацій) для навчання всіх форм спілкування.” Тож, реалізуючи дану вимогу, вчителі нашої школи працюють з автентичними матеріалами як на початковому етапі вивчення іноземної мови, так і в середніх та старших класах.

На всіх етапах навчання іноземної мови вони добирають автентичні матеріали, дотримуючись умови, що завдання, які їх супроводжують, допомагають учням виявити їх цінність як ресурсу реальної сучасної мови. З метою запобігання ситуацій, що можуть розчарувати і демотивувати учнів, прискіпливо добирають тексти для читання і слухання і супроводжують їх спеціальними перед-текстовими, при-текстовими та після-текстовими завданнями (у порядку зростання їх складності). Таким чином вони готують учнів старших класів до розуміння навіть телевізійних серіалів іноземною мовою.

Чим старші учні, чим вищий рівень їхньої комунікативної компетенції, тим ширше спектр автентичних матеріалів, що можна використовувати в навчанні іноземній мові.

Зупинимося на використанні таких автентичних матеріалів, робота з якими виявилася результативною.

Перш за все, це поетичні твори англійських та американських авторів, за допомогою яких реалізуються такі завдання:

- збагачується лексичний запас учнів;
- відбувається навчання граматиці;
- розвивається творчий потенціал школярів через віршований переклад поетичних творів.

Вчителі дотримуюся такої поетапності роботи над поетичним твором:

- прозовий переклад;
- ідейно-художній аналіз;
- творчий етап - власне віршований переклад.

На першому етапі робимо з учнями прозовий переклад, звертаючи увагу на лексичний та граматичний аспекти; на другому - визначаємо тему та ідею, досліджуємо художні засоби твору, добираємо заголовок до вірша, якщо він відсутній; на третьому – здійснюємо творчий

віршований переклад. Перекладаємо вірші Ред'ярда кіплінга, Джейн Тейлор, Роберта Бернса, Емілі Дікінсон, Роберта Стівенсона та інших поетів.

Доведено, що система роботи з автентичними поетичними творами підвищує інтерес учнів щодо оволодіння іноземною мовою.

Широко використовується пісенний автентичний матеріал: пісня легко запам'ятовується, відтворюється, надовго зберігається в пам'яті.

I етап – прослуховування тексту пісні;

II етап – прослуховування пісні і заповнення пропусків у тексті;

III етап – переклад пісні;

IV етап – розгляд граматичних структур з модальними дієсловами; з дієсловами в різних часових структурах; з зворотами *There is*, з незлічуваними іменниками;

V етап – знаходження в тексті пісні переліку проблем, які стоять перед учнями;

VI етап – знаходження шляхів вирішення проблем, запропонованих в пісні;

VII етап – власне вивчення пісні .

Після такого детального опрацювання змісту пісні учні з задоволенням висловлюються про проблеми, які стоять перед суспільством, пропонують оригінальні самостійні шляхи їх вирішення.

Ефективною щодо підвищення інтересу до вивчення англійської мови є робота з відеофільмами. Будучи автентичним джерелом іноземної мови, вони є засобом для активізації навчальної і пізнавальної діяльності на уроці. В процесі роботи з відеоматеріалами в учнів включаються в діяльність слуховий та зоровий аналізатори. Також учні в процесі роботи на уроці виділяють головне, аналізують, творчо мислять. За допомогою відеофільмів створюю в аудиторії атмосферу зовнішнього світу, стимулюю ефективну комунікативну діяльність і дискусію. Працюючи з відеофільмами, учні значно підвищують рівень знань з англійської мови, покращують вимову, розвивають навички аудіювання, розширюють світогляд. Переглядаючи та прослуховуючи, школярі намагаються зрозуміти те, що відбувається про що говорять герої. Описуючи і обговорюючи, вони порівнюють світ героїв з оточуючим нас світом.

Методика роботи з відеофільмом організовується у такій послідовності:

- ознайомлення учнів з новими лексичними одиницями та складними граматичними явищами;

- перегляд відеосюжету з метою охоплення загального змісту фрагменту;
- бесіда за змістом переглянутого (учні ставлять запитання, відповідають на запитання вчителя);
 - повторний перегляд відеосюжету з метою свідомого сприйняття іноземної мови на слух, закріплення одержаної інформації;
 - виконання різноманітних завдань залежно від вікових особливостей та рівня підготовки учнів (це підбір або малювання ілюстрацій, складання плану, інсценування епізодів відеосюжету, створення рекламних роликів, виконання проектних програм).

Як засіб навчання широко використовується комп'ютер, особливо електронна база даних (за допомогою INTERNET) та обмін різною інформацією за допомогою електронної пошти, а саме:

- доступ до відомих бібліотек, університетів, шкіл і т.п. та отримання будь-якої інформації від них;
- доступ до телеконференцій різноманітної тематики, участь у дискусіях тощо;
- обмін листами, факсами, телефонними розмовами;
- доступ до будь-якої організації, установи або приватної особи, які мають електронну адресу;
- інтерактивні курси іноземних мов у Мережі;
- отримання звукової інформації, радіо та телевізійних передач, відвідини картинних галерей тощо.

Сучасні школярі широко застосовують e-mail в повсякденному житті для листування з іноземними друзями, тому запитують поради. Практикується уроки навчання написання персонального e-mail, навчаючи грамотно писати адресу, правильно вітатися, звертатися, закінчувати лист. Зразками автентичних друкованих текстів є роздруковані листи учнів своїх друзів по листуванню. За їх зразками решта учнів пишуть листи своїм уявним друзям, маючи детальне уявлення про те, як це необхідно робити. Така робота ведеться, починаючи з 6 класу.

Використання різноманітних курсів, автентичних художніх текстів, які містяться в підручниках, сприяє комплексному вивченню лексики, граматики. Учні слухають носіїв мови, пісні, що підвищує активність учнів, концентрує їхню увагу, розвиває швидку реакцію, мовну догадку, збагачує активний лексичний запас, а від так удосконалюються комунікативні вміння та навички. Крім того, названі курси передбачають індивідуальний вибір режиму навчання. Це дає

змогу проводити уроки у високому темпі і водночас продуктивно, реалізовувати особистісно орієнтований підхід до навчання.

Працюючи з картами, схемами, оголошеннями, рекламою, буклетами, етикетками, учні вчаться здобувати необхідний життєвий досвід. Адже це ті види автентичних матеріалів, з якими зустрічаються в повсякденному житті. Робота з вищезгаданими першоджерелами, крім мовленнєвих умінь та навичок, допомагає розвивати в учнів мовну здогадку, інтелектуальну гнучкість, тому що учні працюють з умовними позначеннями, скороченнями, неповними реченнями.

Цікаво організовувати роботу з марками, банкнотами та монетами. Вони несуть в собі інформацію про країну, мова якої вивчається. Починаючи з 2002 року кожен штат США випускає свою монету в 25 центів, на якій зображено архітектурну чи природну пам'ятку штату, зазначено назву штату та рік його входження в США. Розгляд такої колекції стає стимулом до проведення круглого столу, на якому учні обговорюють історію створення різних штатів США, пояснюють, чому, на їхню думку, на монеті зображений той чи інший символ.

Краєзнавча тематика – надзвичайно цікавий аспект у вивченні іноземної мови: можна використовувати різні мультимедійні презентації, що містять такий матеріал: прапор держави, найвизначніші пам'ятники архітектури, природні пам'ятки, парад, який присвячено дню Незалежності США 4 липня, спортивні змагання, світлини, зроблені в школі та під час екскурсії по місту Бостон, портрети деяких президентів. Зображення демонструються на фоні патріотичних пісень. Додатком є добірка автентичних текстів різної тематики з завданнями до них. Крім цього, працюючи зі слайдами, добираються й інші різноманітні завдання. Практикуються такі завдання :

- дібрати слайди, які є ілюстраціями до прослуханого чи прочитаного тексту;
- описати слайд;
- написати титри до фільму;
- відповісти на запитання до фільму.

Сьогодні вчителів необхідно зламати стереотип прив'язаності до підручника і широко використовувати свіже джерело актуальних автентичних матеріалів, які допоможуть учням після закінчення школи вміти вільно вести бесіду з іноземцями, знати ідіоми, фразеологізми, крилаті вирази, вірші, пісні й використовувати їх в усному та писемному мовленні.

Ми намагаємося організувати навчально-виховний процес з використанням автентичних

матеріалів так, щоб вихованці вільно почували себе в іншомовному середовищі.

Це надихає учнів. Адже, як сказав сер Джон Лаббок «Не так важливо те, чого слід навчити кожну дитину, а те, щоб кожній дитині дати бажання вчитися». Головна наша мета – захопити учнів вивченням англійської мови; підтримати інтерес дитини до школи; зосередити увагу на успіхах і перемогах, навіть незначних; працювати на уроках за правилом «Менше вчителя – більше учня». Емоційний стан дитини вважаємо важливим фактором успішного навчання, тому у педагогічній діяльності ми керуємося гаслом *«Учитель – це скрипка дитячих сердець: як поведе смичком, таку мелодію й почує»*.